

Innehåll

Inledning	3
Författarpresentation	5
Barnkonventionens bärande idé: I barnets intresse	7
<i>Av Thomas Hammarberg</i>	
Barns vilja växer inte längre i skogen	23
<i>Av Cecilia Modig</i>	
”Vuxna lyssnar, men inte på vad vi säger”	27
<i>Av Josefin, 17 år</i>	
Barnets rätt att få vara sig själv	31
<i>Av Sven G. Hartman</i>	
”Det enda jag har kvar från dagis är mina pärlplattor”	47
<i>Av Anders, 13 år</i>	
Ge röst åt barnet	49
<i>Av Louise Sylwander</i>	
Tonåringens bästa: Rätten att söka sig själv	61
<i>Av Karin, 15 år</i>	
Barnets bästa i olika världar	67
<i>Av Karin Norman</i>	
Barns bästa och barns behov	77
<i>Av Magnus Kihlbom</i>	
Jag känner inte någon vars föräldrar bor ihop	91
<i>Av Sara, 16 år</i>	
Barnkonventionen och massmedierna	93
<i>Av Cecilia von Feilitzen</i>	
Elevers förkunskaper, inlärningssvårigheter, anpassning: Allt kan skolan påverka!	109
<i>Av Lennart Grosin</i>	
Barns bästa är samhällets bästa	123
<i>Av Per Olav Tiller</i>	

Barnets Bästa – en antologi

Barnets bästa är den bärande principen i FN:s konvention om barnets rättigheter. Den är formulerad i konventionens artikel 3 där det heter att ”barnets bästa skall komma i främsta rummet” vid alla åtgärder som rör barn. Principen kan härledas ur två grundläggande tankar som bägge har satt sina spår i konventionen. Att barn har fullt och lika människovärde och alltså inte är mindre värda än vuxna, och att barn är sårbara och behöver särskilt stöd och skydd – för att kunna åtnjuta sitt fulla människovärde.

Principen om barnets bästa ska ses som en etisk grundregel för samhället som helhet. Det betyder att barnets bästa ska vara vägledande på alla områden. Inte bara i verksamheter som är särskilt avsedda för barn; t ex barnomsorgen, fritidsverksamheter eller skolan, utan också för beslutsfattare och administratörer inom andra samhällssektorer. I *alla* beslut som fattas på *alla* nivåer ska barnets bästa beaktas. Barnperspektivet måste komma med i beslutsfattandet.

I Barnkommitténs direktiv ingår att skapa större klarhet om innebörden av begreppet ”barnets bästa” i Barnkonventionen. Som ett led i detta arbete anordnade kommittén ett forskarseminarium den 18 mars 1997. Denna antologi om barnets bästa är ytterligare en del av Barnkommitténs arbete för att skapa större klarhet om begreppet barnets bästa. Flertalet av de bidrag som presenterades under seminariet, kompletterade med andra artiklar, ingår i antologin. Den innehåller således artiklar av forskare och andra med kunskap om och erfarenhet av arbete med barn, som inom sina respektive kunskapsområden resonerar om begreppet barnets bästa. Innehållet i de olika artiklarna har inte sakbehandlats av kommittén. Varje författare ansvarar själv för de åsikter och synpunkter som framförs.

En antologi om barnets bästa utan barns och ungdomars egna röster skulle dock halta betänkligt. Barnkommittén har därför samlat in uppsatser, skrivna av barn och ungdomar, om barnets bästa. Många barn tyckte till en början att ämnet var besvärligt att få grepp om. Så här skriver en lärare om hur barnens tankar utvecklades: ”Först tyckte

---

barnen att det var svårt. De tänkte mest på att barn ska ha rätt att spela fotboll och ishockey. Men efterhand fördjupades diskussionerna och alla tog uppdraget på största allvar. Barnen har många härliga och fina tankar om vad som är bäst för dem”. Vissa lärare har använt begreppet ”barnets bästa” som det uppsatsämne. Andra har gått vidare och tillsammans med barnen hittat ett mer konkret ämne, till exempel ”Mina minnen från dagis”, ”Min upplevelse av skolan” eller ”Vad är en god människa?”.

Antologin ger ingen heltäckande belysning av Barnkonventionens olika artiklar utan ska mer ses som en inspirationskälla för diskussion om barnets bästa, om barnperspektiv och om samhällets syn på barn. Antologin har använts som underlag för Barnkommitténs diskussioner. Vår förhoppning är att den också skall stimulera de diskussioner som förs av beslutsfattare och personal inom olika verksamheter som rör barn.

Barnkommittén

Presentation av författarna

Feilitzen v, Cecilia är forskare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet. Hon är också vetenskaplig koordinator för UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen vid NORDICOM, Göteborgs universitet. Hon har sedan 1964 ägnat en stor del av sin forskning åt barn, ungdom och massmedier och publicerat åtskilliga böcker och rapporter på området.

Grosin, Lennart är docent vid pedagogiska institutionen i Stockholms universitet. Hans forskningsområde är skolans pedagogiska och sociala klimat och dess betydelse för elevernas kunskapsutveckling och anpassning i skolan.

Hammarberg, Thomas medverkade som sakkunnig i Barnkommittén. Han var generalsekreterare för Internationella Amnestyrörelsen 1980-1966, generalsekreterare för Rädda Barnen 1986-1992, medlem av FN-kommittén för barnets Rättigheter 1991-1997 och sedan 1993 dess vice ordförande. Han är nu ambasadör på utrikesdepartementet och FN:s generalsekreterares särskilde representant för mänskliga rättigheter i Kambodja.

Hartman, Sven G. Är docent och t f professor i pedagogik vid Linköpings universitet. I sin forskning har han mestadels arbetat med studier av barns tankevärldar och pedagogikens historia. Han har varit engagerad i en rad utvecklingsprojekt för olika lärarutbildningar. Som lärare arbetar han mest med forskarhandledning.

Kihlbom, Magnus, barn- och ungdomspsykiater, psykoanalytiker, överläkare vid Ericastiftelsen i Stockholm. Magnus Kihlbom har bland annat publicerat ”Den eviga familjen” (Natur och Kultur 1981) och ”Uppgift förälder” (Natur och Kultur 1994).

Modig, Cecilia är socionom och journalist och arbetar för närvarande som politisk sakkunnig med invandringspolitik på Utrikesdepartementet.

Norman, Karin är docent i socialantropologi, Universitetslektor vid socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet. Har bedrivit forskning i Sverige och i Tyskland. Bedriver för närvarande forskning om kosovoalbanska flyktingar i Sverige.

Sylwander, Louise är sedan 1993 Sveriges första ombudsman för barn och ungdomar (Barnombudsmannen). Hon är samtidigt generaldirektör för BO-myndigheten som består av 14 medarbetare. Barnombudsmannen utses av regeringen för en period på sex år. Louise Sylwander var verksam inom Riksförbundet Barnens rätt i Samhället (BRIS) mellan 1980-1993. De sista åren som kanslichef. Hon har också varit ledamot och sakkunnig i ett flertal kommittéer och utredningar i frågor kring barns rättigheter

Tiller, Per Olav är professor i socialpsykologi, tidigare professor på Instituttet for Sosialt arbeid vid universitetet i Trondheim. För närvarande är Per Olav Tiller seniorforskare vid Norsk Senter for Barneforskning i Trondheim.

Elever vid Edsbergsskolan i Sollentuna, Gullmarsskolan i Lysekil, Lillstugan i Vaxholm, Lovisebergsskolan i Valdemarsvik, Norrbergsskolan i Vaxholm, Sofia skola i Stockholm och Österportsskolan i Malmö.

Barnkonventionens bärande idé: **I barnets intresse**

av Thomas Hammarberg

Huvudbudskapet i principen om barnets bästa är att barn ska prioriteras i samhällsarbetet. Men vad innebär det konkret att "sätta barnet i främsta rummet"? Hur ska barnets bästa vägas mot andra intressen? Hur ska barnets bästa bedömas och vem ska bestämma vad som är barnets bästa?

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter har mötts av ett enastående gensvar. Den godkändes enhälligt av generalförsamlingen i november 1989 och har sedan dess ratificerats av inte mindre än 191 stater som därmed utfäst sig att genomföra dess krav. Inget annat fördrag om mänskliga rättigheter har fått en sådan anslutning.

Det breda stödet för Barnkonventionen speglar säkert en politiskt vilja på de flesta håll att faktiskt stödja och skydda barn, men för en del regeringar har det sannolikt också varit politiskt opportunt att sälla sig till denna rörelse för barnets rättigheter, åtminstone på papperet.

Just den påtagligt positiva atmosfären kring barnfrågorna påverkade också arbetet att formulera konventionen. Utrymme gavs för frivilliga organisationer och expertgrupper att lägga fram egna förslag som i flera fall inarbetades i texten. Resultatet blev ett fördrag som verkligen skulle betyda en förändring om det genomfördes.

Här uppstod en spänning. Samtidigt som den ena regeringen efter den andra ratificerade konventionen – en del visserligen med reservationer – började det bli uppenbart att flera av artiklarna var både krävande och kontroversiella. FN-kommittén som hade tillsatts för att övervaka efterlevnaden, begärde att staterna skulle visa att de tog fördraget på politiskt allvar och verkligen avsatte *det yttersta* av tillgängliga resurser för att göra verklighet av konventionen.

Med stöd av konventionen togs problem upp som på sina håll varit tabubelagda och tidigare inte kunnat diskuteras, som till exempel sexuellt utnyttjande, könsstympning och våld i hemmen. Ett känsligt

krav visade sig vara att respekt skulle visas för barns egna åsikter – i skolan, i hemmen och i samhället i stort. Här stod det klart att verkligheten släpar långt efter konventionens anda.

Andra frågor som varit obekväma för regeringarna i diskussionerna inför FN-kommittén har gällt de handikappade barnens faktiska möjligheter att utöva sina rättigheter och myndigheternas behandling av minoritets- eller flyktingbarn. Gapet mellan retorik och verklighet har i vissa fall varit stort också i fråga om jämställdheten mellan pojkar och flickor.

Flera regeringsrepresentanter som har kommit till Genève för att försvara sina rapporter inför FN-kommittén har efteråt uttryckt förvåning; de hade inte väntat sig en så närgången och kritisk granskning. Även om kommittén inte ”godkänner” eller ”underkänner” en regering eller en rapport utan snarare söker en konstruktiv diskussion om vad som kan göras för att föra utvecklingen vidare, så står det klart efter omkring åttio genomgångna rapporter att inget land – inte heller Sverige – verkligen har genomfört konventionen till alla delar och i dess egentliga anda.

Tolkningen viktig

Allt detta har bidragit till att *tolkningen* av konventionen blivit särskilt betydelsefull. Det är FN-kommittén för barnets rättigheter – det övervakningsorgan som nämns i själva konventionstexten – som är den internationella instans som har till uppgift att vägleda arbetet att tolka konventionens principer, normer samt dess föreskrifter om själva rapportprocessen.

Den som är intresserad av att förstå vad Barnkonvention egentligen säger, bör därför ta del av FN-kommitténs yttranden. Med tiden kommer kommitténs tolkningar av artiklarna att summeras i officiella ”allmänna kommentarer”, men så långt har arbetet ännu inte framskridit. Ändå finns ledtrådar i protokollen från mötena med regeringarna och i de skriftliga observationer som kommittén författar efter varje diskussion om en landrapport.

FN-kommittén har definierat fyra ”allmänna principer” i konventionen: Att rättigheterna gäller alla barn utan diskriminering (artikel 2), att barnets bästa skall komma i ”främsta rummet” vid beslut som berör barn (artikel 3), att barnet har rätt att leva – och att utvecklas (artikel 6) och att barn har rätt att göra sig hörda och få sina åsikter respekterade (artikel 12).

Dessa principer bär upp konventionen. FN-kommittén ser dem som vägledande i tolkningen av hur de olika sakartiklarna bör förverkligas. Skolan – för att ta ett exempel – bör utformas så att den lever upp till de krav som springer fram ur principerna; den bör vara i djupare mening rättvis, meningsfull, utvecklande och demokratisk.

Det tolkningsarbetet bör göras i varje enskilt land så att Barnkonvention får en mening i den konkreta verkligheten. Här i Sverige är nog konventionen mer känd än i de flesta andra länder, men den har ibland använts slarvigt, särskilt i flyktingdebatten.

Den statliga utredning, Barnkommittén, som ger ut denna antologi tillsattes just för att bidra till en djupare och mer konkret tolkning av vad Barnkonvention borde innebära för svenska förhållanden, för såväl lagstiftning som praktisk politik. Uppdraget innebär inte minst att ge ett svar på frågan om vad principen om barnets bästa egentligen borde betyda.

Barnets bästa i konventionen

Begreppet ”barnets bästa” återfinns på flera ställen i Barnkonventionen. Dess centrala betydelse kommer tydligast till uttryck i första meningen av artikel 3:

”Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet”.

Det stod klart redan när konventionstexten utformades att den artikeln var avsedd som en *portalparagraf* – vad innebär det?

- o Principen om barnets bästa skall vara vägledande vid tolkningen av konventionens övriga artiklar.
- o Det gäller också när olika artiklar kan verka oförenliga eller rent av direkt motstridiga i de konkreta situationer – som till exempel artiklar om umgängesrätten respektive rätten att skyddas mot övergrepp. I sådana fall är det vad som är bäst för barnet som skall vara avgörande.
- o Artikeln anger också en principiell hållning till konkreta problem som inte är direkt nämnda i konventionens sakartiklar men som kan påverka barns situation.

Huvudbudskapet i principen om ”barnets bästa” är helt uppenbart: Barnets intresse skall väga tungt. Den anknyter till ”Barn först!” – UNICEF:s motto om att barn skall ges prioritet i samhällsarbetet.

Men en full förståelse av artikel 3 kräver en närmare analys. Vilken typ av beslutssituationer handlar det om? Hur definieras egentligen vad som är bäst för barnet? Hur vägs barnets bästa mot andra relevanta intressen?

I vilka lägen gäller barnets bästa?

Begreppet ”barnets bästa” är äldre än Barnkonventionen. Det nämns i 1979 års kvinnokonvention och har funnits en längre tid i nationell lagstiftning, också i den svenska. Tidigare har emellertid begreppet främst använts i samband med vårdnads- och umgängesfrågor. FN-deklarationen från 1959 om barnets rättigheter säger att ”barnets bästa” skall vara avgörande (”the paramount consideration”) vid lagstiftning för att skydda barn och möjliggöra deras utveckling.

I samma anda pekar konventionen i några sakartiklar på situationer där principen om barnets bästa är betydelsefull. Barnet har vid separation rätt att hålla kontakt med bägge föräldrarna om detta inte strider mot barnets bästa (artikel 9.1). Föräldrar bör ta hänsyn till barnets bästa i sin uppfostran av barnet (artikel 18.1). Barn som för sitt eget bästa inte kan få stanna i sin familjemiljö har rätt till bistånd (artikel 20). Barnets bästa skall beaktas vid adoption (artikel 21). Barn i fängelse skall inte placeras ihop med vuxna, såvida detta inte är till dess bästa (artikel 37 c). Föräldrar eller vårdnadshavare skall vara närvarande vid rättegång såvida detta inte strider mot barnets bästa (artikel 40.2 b iii).

Barnets bästa

Ett barn måste ha föräldrar. För vem skulle annars ge en mat? Och tänk efter, om man inte hade haft föräldrar hade man ju inte fått sin veckopeng. Ett barn skulle aldrig klara sig utan föräldrar. En förälder bryr sig om, är snäll och så ska man kunna prata tillsammans.

Johanne, 9 år

Ett barn som krigar får dåligt samvete

Utan föräldrar är ett barn ingenting. Barn kan inte leva utan föräldrar. Ett barn måste ha mat annars dör det eller svälter. Utan kläder fryser ett barn ihjäl. Ett barn måste få omsorg annars blir de konstiga. Om man slår ett barn blir de bara värre än vad de är. Utan sömn kan ett barn bli lätt irriterad. Utan vatten törstar barn ihjäl. Utan vänner känner barn ingen omsorg. Utan någonstans att bo klarar man sig inte själv. Utan föräldrar kan barn inte uppföra sig.

Om barn krigar drömmer dom mardrömmar. Och får dåligt samvete.

Filip, 9 år

Men en avgörande aspekt av artikel 3 är att den vidgar tillämpningen till att gälla *all* offentlig hantering som berör barn och dessutom åtgärder av privata välfärdsinrättningar.

Av betydelse är också att ”barn” står i pluralis i början av artikeln: ”Vid alla åtgärder som rör barn ...” Detta bryter mot språket i övrigt i konventionen som använder singularis: ”barnet”. FN-kommittén har tolkat detta som en indikation på att artikeln också täcker åtgärder som berör en grupp av barn, även barngruppen som helhet, det vill säga *alla* barn. Det gör självfallet artikeln än mer politiskt intressant.

Den svenska regeringen gjorde en viktig markering i samma riktning när den 1992 i sin första rapport till FN-kommittén skrev att principen om barnets bästa skall gälla för all samhällsplanering och skall genomsyra läroplaner, barnomsorgsplaner, stadsplaner, trafikplaner etc.

Vad är bäst för barnet? Hur bestäms det?

Det är naturligtvis inte alltid så tydligt vad som faktiskt ligger i barnets intresse, särskilt i det längre perspektivet. Många kränkningar av barn sker under förevändning att vad som görs är bäst för barnet, åtminstone på sikt. Så har till exempel aga och kroppsbestraffning

ofta framställts som något nödvändigt för att barnet skall få möjlighet att lära hur man uppför sig.

Barnkonventionen i sig ger en vägledning om vad som är i barnets intresse; dess artiklar definierar vad som bör ses som barnets bästa i olika situationer. Konventionen som helhet uttrycker självfallet en definition av barnets rättigheter. Den principiella artikeln om barnets rätt till liv och utveckling (artikel 6) är här självklart viktig, liksom den om skydd mot alla former av diskriminering (artikel 2).

Konventionen ger också en idé om *hur* det skall bedömas vad som ligger i barnets intresse. Även här bör barns egna åsikter få komma fram; de bör mötas med respekt, och mer så med stigande ålder och mognad.

Hur vägs barnets bästa mot andra intressen?

Det säger sig självt att principen testas – och är som mest intressant – när det råder en intressekonflikt mellan vad som är bäst för barnet och andra intressen, till exempel föräldrars, lärares, bilisters eller allas våra ekonomiska intressen. Diskussionerna inom FN:s barnkommitté har visat att det främst är tre typer av konflikter som kan uppstå:

- o Ett barns intresse står mot andra barns bästa.
- o Barnets bästa strider mot en eller eller bägge föräldrars eller vårdnadshavares önskan.
- o Barns bästa står i motsats till ”samhällsintresset”.

a) *Hur skall man väga olika barns bästa mot varandra?* Sådana val är förstås mycket vanliga. Tillåts större grupper på dagis får fler barn en chans att gå där, men det inkräktar på de tidigare barnens möjlighet att få personlig uppmärksamhet från personalen.

Här handlar det förstås om att göra rimliga avvägningar, också med ledning av konventionens betoning av vikten av att inget barn diskrimineras och att de särskilt utsatta barnens behov måste uppmärksammas. Slutsatsen blir helt enkelt att särskild omsorg bör visas vid sådana svåra beslut.

b) *Hur väga barns och föräldrars intressen mot varandra?* Det första är att inse att det faktiskt kan finnas motsättningar mellan vad som är bäst för barnet och vad föräldrar önskar – även om samstämmighet naturligtvis är det vanliga av det enkla skälet att de flesta föräldrar älskar sina barn.

Principen om barnets bästa bör väga mycket tungt vid sådana intressekonflikter. Konventionen utgår från att föräldraskap och vårdnadsansvar skall utövas enligt vad som är bäst för barnet (artikel 18). Samhället kan ingripa för att separera ett barn från dess vårdnadshavare – om detta är ”nödvändigt för barnets bästa” (artikel 9).

Den hållningen motsvarar den syn som utvecklats i vårt land. Utmaningen ligger i att skapa instrument att upptäcka svåra missförhållanden och verkligen lyssna till barnet i tid, att genomföra separationen så att barnet inte tar ytterligare skada och att skapa förutsättningar för en god omstart.

c) Hur väger man barnets bästa mot ett bredare ”samhällsintresse”? Vad som är bra för ett enskilt barn eller barn i allmänhet kan också stå i motsättning till vad som anses vara viktigt för samhället som helhet. Inte sällan handlar det då om ekonomi. Kostnaderna för att tillgodose barnets intresse kan ibland vara höga, till exempel när behovet gäller avancerad sjukvård.

I sådana fall är det nödvändigt att göra rimliga avvägningar, men konventionen innebär även på den här punkten att barnintresset skall ses som viktigt. Konventionen kräver dessutom i ett annat avsnitt att staten skall genomföra rättigheterna ”med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser” (artikel 4). Den artikeln är relevant också i nedskärningstider.

Konventionen har vidare getts en intressant dynamisk dimension; den medger att kostnadsskäl kan förhindra ett omedelbart genomförande av principer och normer, men samtidigt skall rörelseriktningen vara tydlig: större förståelse för barns intressen. Det stegvisa genomförandet gäller förstås främst beslut som berör kollektivet barn i samhället.

Vad betyder att barnets bästa skall stå ”i främsta rummet”?

Den tydligaste illustrationen av hur en svensk myndighet kan resonera kring konflikten barnets bästa och ett bredare samhällsintresse har lämnats av Utlänningsnämnden. Den har använt en standardformulering i sina beslut som lyder så här:

”Kravet i artikel 3 i konventionen är emellertid inte absolut. Hän-synen till andra viktiga intressen kan leda till att åtgärder som i och för sig inte är förenliga med barnets bästa ändå måste vidtas. Samhällets intresse att reglera invandringen är ett sådant viktigt

övergripande intresse som kan vägas mot barnets intresse att få vistas i Sverige. En avvisning eller utvisning av en familj med barn måste kunna beslutas och genomföras även om det finns omständigheter i det enskilda fallet som talar för att det hade varit bäst för barnet att få stanna här (SOU 1995:75 s 232).”

Resonemanget går således i tre steg. Barnets intresse är inte ensamt utslagsgivande, en avvägning måste ske mot andra intressen. Mot det enskilda barnets bästa ställs hela politiken om en reglerad invandring. Eftersom denna är ett intresse för hela samhället måste den väga tungt i jämförelse med vad som skulle vara önskvärt för ett enskilt barn.

Med den argumentationen beslöt Utlänningsnämnden att avvisa den peruanska flickan Evelyn Barrantes (med modern) trots att hon med stöd av Lagen om vård av unga, LVU, var omhändertagen vid födseln för vård efter det att hennes ett år äldre syster misshandlats till döds av pappan (nu i fängelse). Det beslutet var så uppenbart i strid mot principen om barnets bästa att det fick ändras – först uppskötts avvisningen och sedan beslöt regeringen att upphäva det och bevilja permanent uppehållstillstånd för modern och dottern.

Felet med det citerade resonemanget är att det slår in en öppen dörr när det betonar att barnintresset inte kan vara den enda faktorn samtidigt som det ger intryck av att det handlar om ett val mellan den reglerade invandringen och vad som vore önskvärt för ett enskilt barn. Argumentationen ger ingen vägledning i den egentliga valsituationen.

FN-kommittén har i sina diskussioner kring principen om barnets bästa påpekat betydelsen av *individuell* prövning, och att denna bör vara genuin. ”Barnets bästa” gäller *alla* åtgärder som berör barn, inte bara vissa frågor.

Alla barn måste ha en säng

Jag tycker att alla barn i hela världen ska ha en säng. Därför att när barn har lekt och sprungit så kommer de hem och lägger sig på sängen och tänker: ”Gud, vad mjukt” och somnar. När de har vaknat nästa dag så tänker de ”vad mjukt och varmt det var”. Därför vill jag att alla barn ska ha en säng. För att inte barnen ska sova nere i kloakerna och på gatan.

David, 9 år

Det finns som bekant också utrymme för undantag i den svenska flykting- och invandringspolitiken när de humanitära skälen är starka. Det är tyngden i den vågskålen som ibland ökar genom hänsynen till ”barnets bästa” – den reglerade invandringen och prejudikatsrisken till trots.

Det är emellertid riktigt att konventionen indirekt säger att barnintresset inte nödvändigtvis är det enda relevanta, det handlar om avvägningar. Det framgår tydligare i den engelska versionen som säger att barnets intressen ”*shall be a primay consideration*”. Den formuleringen, som naturligtvis var högst medveten, inbegriper att det kan finnas andra intressen än barnets. Den kan vidrare tolkas som ett indirekt medgivande av att något eller några av dessa andra intressen någon gång skulle kunna väga tyngre än barnets.

Barnkonventionen preciserar inte vilka andra intressen som skulle kunna anses väga tyngre än barnens – och i vilka situationer. Därför har det föreslagits att någon annan – till exempel Barnkommittén – skulle fylla det tomrummet. Det vore ett misstag, sådana generaliseringar skulle underminera strävan att ta individuella hänsyn och i övrigt byråkratisera en idé som förutsätter ständig omprövning.

Vissa hållpunkter är emellertid uppenbara, självklart skall barnets intresse väga utomordentligt tungt i individuella omsorgs- och vårdnadsfrågor. Det är också här som de internationella normerna, till exempel i konventionen mot kvinnodiskriminering, använder ett mer bestämt språk om att ”barnets bästa alltid skall komma i första hand”, *the interests of all children shall be paramount*”.

Men konventionen för som sagt fram principen om barnets bästa ifråga om alla åtgärder som berör barn och vidtagna av *alla* myndigheter och institutioner, inklusive parlamentet. Särskilt när det gäller frågor som berör många eller alla barn i samhället kan de samhälls-ekonomiska konsekvenserna bli långtgående och desto svårare blir det att göra en absolut gradering av de olika intressena. Någon sådan går inte heller att härleda från Barnkonventionen, annat än att ”barnets bästa” skall komma i främsta rummet, det vill säga vara en mycket viktig aspekt.

I praktiken krävs ofta en klok bedömning av *grader* av nytta-skada: Andra intressen får större svängrum när barnets intressen drabbas minimalt, men kan få maka på sig om skadan beräknas bli större. *Det är viktigt att myndigheterna vid sådana avvägningar går tillbaka till själva avsikten med principen om barnets bästa: att ökad vikt skall läggas vid vad som ligger i barnets intresse.*

Processen är poängen

Därmed över till en av de viktigaste dimensionerna av principen om ”barnets bästa: Att det skall ske en seriös förhandsprövning inför beslut som kan antas beröra barn. Detta är något som FN-kommittén betonat ideligen och starkt. *Konsekvenserna* för barnet eller barnen av olika alternativ bör utvärderas före viktiga beslut. Här ingår förstås kravet om att lyssna till barnets åsikter och dessutom krävs en villighet att konsultera professionell och annan sakkunskap om barnets reaktioner.

Betoningen på själva beslutsprocessen syftar självfallet till att uppmuntra beslutsfattare att verkligen beakta barnen och hejda sig innan barnets intresse körs över. Kanske kan en debatt om ”barnkonsekvensen” stimulera framtagandet av andra alternativ som bättre möter barns krav.

FN-kommittén har betonat vikten av debatt. Den har markerat att ansvariga myndigheter bör kunna visa varför de valt ett mindre barnvänligt alternativ, när så skett. Med andra ord, bevisbördan läggs på beslutsfattaren och i det inkluderas en skyldighet att redovisa beslutsunderlaget.

Barns bästa i fyra punkter

1. Barn ska ha rätt att leka med kompisar varje dag om inte familjen ska göra något speciellt. Varför? Barnen blir mycket gladare då.
2. Barn ska ha rätt till att få hjälp av mamman och pappan vid mobbing och när dom känner sig utanför. Varför? Barn behöver hjälp för att komma någon vart i livet.
3. Om man har slagit någon eller sparkat någon ska man inte bara få skäll, utan också förklaring varför man inte får göra så. Varför? För att då förstår barnen hur farligt det är.
4. Föräldrar ska inte slå barn. Varför? För det finns andra utgångar, till exempel att prata med dom.

Camilla, 10 år

Men om inte heller föräldrar eller andra närstående agerar för barnets bästa, vilket ansvar har då myndigheterna? I extrema fall, som vid misshandel och andra kränkningar, måste de enligt konventionen ingripa, även mot vårdnadshavarens vilja. Men det finns mindre tydliga exempel som när asylsökande barn hålls gömda eller på annat sätt får bära en alltför tung börda i kampen för att få stanna i landet. Inte heller sådana förhållanden – även om de är framprovocerade – befriar myndigheterna från ansvar för sina egna beslut. Det är den konkreta effekten på barnet som är det väsentliga; blir skadan av ett polisingripande svår, duger det inte att bara lägga skulden på föräldrarna som inte samarbetade.

Just i det fallet finns naturligtvis risk att Barnkonventionen utnyttjas av människor som fått avslag på sina ansökningar även när det beslutet var rimligt. Myndigheternas reaktion borde rimligen vara att i varje enskilt fall söka smidiga lösningar och alltid sätta barnets bästa i främsta rummet.

Slutsatser

Låt mig summera. Barnkonventionen fångar upp det tidigare begreppet ”barnets bästa”, men utvecklar det till en övergripande princip. Barnets intressen skall beaktas vid *alla* åtgärder av myndigheter och till och med vissa privata institutioner som berör barn. Med principen betonas betydelsen av en medveten och aktiv *process* att fastställa vad som är bra för barnet och att väga detta i konventionens anda mot andra intressen.

I grunden handlar det om en ny attityd, att anlägga ett barnperspektiv i de politiska, administrativa men förstås också de privata besluten. Utmaningen är att spegla den attityden i vardagslivet. Här några hållpunkter för en dagordning:

1) *Principen om barnets bästa bör speglas i lagstiftningen.*

Begreppet barnets bästa finns redan tydligt i svensk lag, till exempel i föräldrabalken och socialtjänstlagen. Ett något bredare grepp togs när portalparagrafen om barnets bästa infördes i utlänningslagen. Den metoden skulle kunna användas vid kommande revideringar av andra relevanta lagverk. Det skulle framhäva den nya dimension av principen som kommit med Barnkonventionen, att det handlar om *alla* åtgärder som berör barn. Här finns en intressant anknytningspunkt i vår grundlag genom bestämmelser i regeringsformen om att den offentliga verksamheten skall tjäna den enskildes välfärd; en

viktig konsekvens borde vara att barnets bästa gäller i samhällsplaneringen.

2) Efterlevnaden av lagtexten om barnets bästa bör utvärderas och diskuteras.

Barnkommittén prövade i vilken mån utlänningsnämnden ändrat beslut eller processer med anledning av den nya portalparagrafen i utlänningslagen. Resultatet blev att det inte gick att spåra någon förändring (vilken nämnden förklarade med att lagändringen bara bekräftade gällande praxis). Här finns uppenbarligen behov av ett klarläggande. Även på andra områden kan det vara motiverat att utvärdera hur dömande instanser faktiskt tolkar gällande lag när det gäller barnets bästa.

3) En utvärdering bör också göras av hur principen om barnets bästa tolkas inom socialtjänst, barnomsorg och skola, liksom inom barnhälsovården.

Principen om barnets bästa blir inte konkret förrän den integreras i den tunga kommunala verksamheten. I vilken mån är personalen informerad och utbildad för att främja detta? Görs barnorienterade konsekvensanalyser? Vilken roll spelar Socialstyrelsen och Skolverket för att främja principen om barnets bästa?

4) Ett genuint barnperspektiv bör introduceras i den politiska debatten.

Detta gäller såväl riks- som kommunalpolitiken. Den så kallade barnbilagan ”Barn i dag” som publicerades samtidigt med statsbudgeten hösten 1996 var ett steg i rätt riktning, även om kommande upplagor borde kompletteras med mer problemorienterad analys. Även på kommunalt plan skulle det vara värdefullt med ”budgetbilagor” som beskrev vad planerad verksamhet skulle betyda för barnen i kommunen. Detta skulle förhoppningsvis ge underlag för en mer barnorienterad diskussion. Inrättande av kommunala barnombud skulle också kunna bidra till att sätta barn i fokus.

□ □ □

Barns vilja växer inte längre i skogen

av Cecilia Modig

Familjen är ännu en ung demokrati. Barn ska respekteras och tas på allvar. Krav på blind lydnad har ersatts av diskussioner och kompromisser. Men demokrati kräver tid och tålamod. I den moderna familjen råder ofta brist på tid och familjen kan hamna i ett dilemma.

På första maj i Moskva tågar än i dag det gamla gardet i uniformer med tapperhetsmedaljer på bröstet. Raka ryggar och bistra miner. Om de kunde skulle de marschera baklänges till den tid då ledarna stod i hatt och överrock högt över det välordnade demonstrationståget och vinkade värdigt till folket. Ordning rådde i landet. I diktaturen härskade lugnet och tystnaden. I den unga demokratin råder kaos, osäkerhet, öppna konflikter och separatism.

För bara några generationer sedan rådde diktaturens lugn och stabilitet i det svenska familjelivet. Far bestämde och mor underkastade sig och teg. Barnens vilja växte i skogen. Skilsmässor förekom knappast. Det var nästan omöjligt för kvinnor att försörja sig genom eget arbete och män kunde inte laga sin egen mat eller ta hand om sina barn.

Minne från dagis

Det enda jag minns från dagis var att jag varje dag blev slagen av en kille. Han kastade plastbilar i huvudet på mig. Mamma har berättat att jag grät varje dag jag kom dit.

Jakob, 9 år

Familjen är ännu en ung demokrati. Det finns de som likt veteranerna på Röda Torget längtar tillbaka till den tid då allt var bestämt uppifrån. Då människor gifte sig och ”levde lyckliga i alla sina dagar” och barnen lydde sina föräldrar.

1990-talets familjeideal innebär jämlikhet mellan man och kvinna och delat ansvar för försörjning och för hem och barn. Samtidigt har uppfostringsidealen förändrats. Barns vilja växer inte längre i skogen utan ska respekteras och tas på allvar. Krav på blind lydnad har ersatts av diskussioner och kompromisser.

Demokrati kräver tid och tålmod. I den moderna familjen råder ofta brist på tid. Här någonstans uppstår ett dilemma.

*

Det är bråttom på morgonen när mamma ska till sitt jobb och pappa ska hinna lämna på dagis innan han ska till sitt. Barnet vill inte ha de blå strumpbyxorna utan de röda som man inte kan hitta och som kanske är i tvätten. Plötsligt står pappa där och ger order som den auktoritära general han minst av allt vill vara. Och när barnet börjar gråta skriker han ”HÅLL TYST” fast han vet att barn måste få visa sina känslor.

Hela dagen plågas han av skuld. Eftersom mamma måste jobba sent i dag är det pappa som ska hämta på dagis. Därför måste han, med arbetskamraternas kritiska blickar på ryggen, smita iväg lite tidigare och hoppas att chefen inte ska märka något.

– Kan jag få en glass, frågar barnet i butiken. Det är en enkel fråga som skulle kunna besvaras med ja eller nej. Men pappa svarar inte ja eller nej. Istället förvrids hans ansikte i plågor.

– Snälla, snälla Ronja-Kajsa, måste du verkligen ha en glass just nu. Jag oorkar inte höra det där nu...

Pappa ber om nåd och förskoning. Han vet att han är skyldig henne alla glassar i världen bara som en ringa avbetalning på den stora skuld han har till henne, men han ber om förbarmande. Barnet förstår nu att glassen på något mystiskt vis har blivit betydelsebärande och hon kräver den absolut. Förkrossad faller pappa till föga och barnet äter sin glass som nu fått en tydlig och bitter bismak av skuld.

*

Upplysta, rättänkande och ambitiösa föräldrar som alltför ofta gör sådant som de inte vill och alltför sällan sådant som de vill med sina barn riskerar att bli så tyngda av skuld att deras barn känner sig som en börda för sina föräldrar. Det är inte roligt att känna sig som en

börda. Hellre vill man vara uppskattad och efterlängtd. Kanhända kunde vi behöva lite mera lättsinne i förhållande till våra barn utan att för den skull ge avkall på våra goda demokratiska uppfostringsideal? Köp en glass åt ungen eller låt bli. Inse att hon överlever båda delarna.

Gissa vad svenska föräldrar tycker är viktigast i uppfostran av barnen? Ja, inte är det lydnad, renlighet och flit. Det är självständighet. Ett utmärkt ideal inte minst för den yrkesarbetande föräldern. Duktiga barn klarar sig själva. Socialantropologen Gudrun Ekstrand som har jämfört uppfostringsideal i några olika kulturer berättar i en intervju om hur hon sitter på arbetet och ringer efter ett studentrum till sin ganska vuxne son. Genast kastar sig arbetskamraterna över henne, fulla av indignation:

– Det där kan väl han göra själv!!!

Ja, visst kan han göra det själv. Men är det verkligen så upprörande att mamma ringer till studentrumsförmedlingen, undrar Gudrun Ekstrand. Man kan väl hjälpa varandra.

*

Självständiga barn ger förstås också en utväg för den skuldtyngde föräldern. Köp en glass då. Bestäm själv. Men tänk på att pengarna ska räcka till vantar i vinter också. Skyll inte på mig om du får frysa.

Familjens väg från diktatur till demokrati är inte problemfri. Risker är att upptagna föräldrar smiter från sitt ansvar och låter barnen skylla sig själva. Precis som de som tycker att den som inte har vett att spara privat till sin pension, lägga undan pengar till sjukvård eller sätta barn till världen när de inte kan försörja dem, borde få ta ansvaret själva. Man ska inte dalta med folk, då blir de bara osjälvständiga och beroende av staten, säger de. Men det finns inte någon riktig frihet utan trygghet vare sig i familjen eller i samhället utanför. Inte för dem som inte är stora och starka och rika. Så kanske det är dags att återupprätta folkhemmet. I varje fall hemma hos folk.

Det kommer en dag när barnen går sin väg. Vare sig man vill eller inte. Under de ljumma, mörka augustinätter då vattenfestivalen pågick i Stockholm, ordnades dans i Kungsträdgården för stadens alla ungdomar. Med bävan lät jag mina tonårspojkar åka dit. Men bara därför att jag visste att det i Kungsträdgården dessa nätter var gott om poliser. Här fanns möjligheter till fantastiska oväntade möten när hundratals ungdomar från alla delar av stan möttes. Generöst gav vi dem denna storartade frihet, polisen i Kungsträdgården och jag.

Polisen genom sin närvaro. Jag genom att varna och förmana och oroligt vaka med klockan i hand, såsom föräldrar alltid har gjort, därför att det alltid har varit och alltid kommer att vara farligt att vara ung.

Den dag då poliserna vänder ryggen åt de unga och låter dem som vill knarka och slåss bara de håller sig till bestämda områden så hederligt folk inte riskerar att förirra sig dit, och den dag föräldrar slutar att tjata och oroa sig, varna och förmana har friheten frusit till is.

Den demokratiska familjen är ingen idyll. Frihet har aldrig varit lätt att bära. Men flykten från den leder alltid vilse.

□ □ □

”Vuxna lyssnar, men inte på vad vi säger”

Av Josefin, 17 år

17 år är en ålder som ligger mitt emellan myndig och tonåring. Frågan är om jag ska kalla mig *näst*an myndig eller om jag ska hålla kvar vid tonåring. Själv har jag väldigt svårt att bestämma mig. Ibland känner jag att jag skulle kunna flytta hemifrån och klara mig utan nån annan. Ibland känns det fortfarande som om jag vill sätta mig i mammas knä och bara bli omhändertagen.

17 år är en ålder då man söker efter sin identitet. Vem är jag egentligen? Vilka är mina bästa sidor? Vilka är mina sämsta? Man börjar inse att det här är jag och så här kommer jag att vara. Jag kan också känna mig stressad för att jag inte riktigt vet vem jag är. Jag är ju snart myndig och då är man ju inte barn längre. Och vad ska jag bli när jag blir ”stor” (det är bara några månader kvar tills jag blir ”stor”). Vad ska jag jobba med? Tänk om inte mina betyg inte är bra nog. Ska jag bli gatusopare då?

När man börjar gymnasiet så är det ju på *eget ansvar* man jobbar. Det är en stor omställning. Lärarna skäller inte på en när man gjort ett dåligt prov, utan man får tillbaka ett papper där det står ”IG”. Sen är det inget mer med det. Då måste man skälla på sig själv och det är rätt svårt.

Pengar är också en fråga som man börjar fundera över när man blir tonåring. Man kan inte köpa allt som man trodde när man var liten. Man måste planera sitt studiebidrag så att det räcker hela månaden. Det har jag fortfarande lite svårt med, trots att jag själv har fått disponera hela mitt studiebidrag sedan jag var 15 år. Fast när jag tänker efter så är 640 kronor *väldigt lite*. Bara att gå på bio en kväll med pojkvännen kostar ju 150 kronor (75 kronor till biljetten, 40 kronor till MacDonaldis och resten till lite godis). Eller om man ska köpa ett par jeans. De kostar ju nästan 600 kronor. Så fort blir man av med sitt studiebidrag.

Somrarna har också blivit kortare eftersom man måste jobba minst fem veckor för att överhuvudtaget kunna leva under sommarveckorna. Om man inte vill vara hemma hela sommaren eller följa med

föräldrarna till nåt landställe 80 mil från alla kompisar. Fast jag ska egentligen vara glad att jag har fått ett sommarjobb. Många av mina kompisar har inte det.

Vad behöver man egentligen när man är 17? Jag tror att det viktigaste en 17-åring behöver är förstående och trygga föräldrar. Föräldrar som låter oss hitta våra egna vägar fram, men som ändå finns där och tar emot en när man faller. Jag tror också att det är viktigt att man ska kunna prata med föräldrarna som kompisar. Inte bara att föräldrarna ger order eller pikar en. Man måste kunna ha roligt tillsammans med föräldrarna. Jag har läst nånstans att när man ser föräldrarna som sina jämlingar då är man vuxen. Jag är lite rädd för att känna så inför mina föräldrar. Jag är nog lite rädd för att bli vuxen. Måste jag klara mig helt själv då? Jag vill nog inte bli vuxen än, tror jag. Jag tror att tonåren är antingen den bästa eller den sämsta perioden i ens liv. För mig har det, om jag tänker efter, nog varit den bästa.

Förhållandet till andra vuxna blir oftast också annorlunda när man blir tonåring. Både positivt och negativt. De flesta vuxna lyssnar nog bättre, men jag tror inte att de bryr sig så mycket om *vad* man säger. De tar inte orden på allvar. Om jag till exempel yttrar mig om politiken så lyssnar vuxna visserligen, men det känns som om det jag säger går in i det ena örat och ut genom det andra lika snabbt. Och så får man den där *blicken!* Blicken som säger: ”Ja, ja, du är bara 17 år, du kommer att inse senare att det inte är så som du säger!” *Alla* vuxna är inte så, men det flesta faktiskt.

En annan sak som tonåringar behöver är ett eget rum eller i alla fall ett rum där man kan vara i fred. Ett rum som faktiskt är ens eget och där man själv bestämmer hur det ska se ut och vilka som får komma in. Jag tror att det är väldigt viktigt.

Kärlek är också en viktig sak som man upptäcker i tonåren. Man blir förälskad och ibland sviken. När man kommer upp i min ålder blir kärleken något stort och ganska nödvändigt. Från att när man var 11-12 frågade chans, så är det så mycket mer komplicerat och svårt. Man börjar inse att det krävs uppoffring och kärlek från båda för att det ska funka. Här tror jag att föräldrarnas uppfostran och kärlek har väldigt stor betydelse. Ju mer kärlek man fått som liten, desto lättare är det med ett förhållande när man blir äldre. Kärlek är det enda som blir större, ju mer man slösar med den.

Jag tror också att det är viktigt att föräldrarna respekterar att man är jättekär och inte kläcker ur sig sådant som att ”ungdomskärlek går snabbt över”. Sådant vill man inte höra! Hur ska man då veta när kärleken är äkta? Jag är själv tillsammans med en kille sedan 13

månader tillbaka och det känns väldigt bra. Vi passar jättebra ihop. Och jag tror att det kommer att hålla länge. Om jag skulle tänka att detta är en ”ungdomskärlek som snabbt går över”, då skulle ju förhållandet dödfött från början. Det är också väldigt viktigt att man inte försummar sina kompisar när man har en pojkvän. Det är svårt, men man måste för sin egen skull.

Rösträtt vid sexton eller inte? Det är en fråga som jag funderat länge på. Men jag bestämde mig sedan för ett nej! *Jag* är i alla fall inte mogen för det. Jag tror inte att det är så många 16-åringar som är så insatta i politiken så att de kan rösta. Då blir det säkert så att man röstar som föräldrarna. Det skulle innebära att de stora partierna blir ännu större, och tvärtom. Det finns säkert de som är insatta. Men jag är ganska säker på att majoriteten av ungdomar inte är det.

Politiken är jag inte så insatt i. Jag läser i och för sig Dagens Nyheter varje morgon men jag brukar hoppa över politiken. Jag läser mest om olyckor, sporten och framsteg inom forskningen och sånt. Det tycker jag är mer intressant.

Jag har aldrig velat vara den där Svensson som har jobb mellan 9 och 17 och hämtar barn, lagar mat och går och lägger sig. Det livet har jag aldrig strävat efter. Det har väl ingen. Jag vill bli nåt speciellt när jag blir ”stor” (eller äldre kanske man ska säga). Så tänker väl alla i tonåren. Man vill bli kändis eller rik.

Men jag är bara en vanlig människa i samhället. Allt kretsar faktiskt inte kring mig. Just nu är jag en sån där vanlig dotter i en Svensson-familj. Men när jag tänker efter så är det inte så farligt.

□ □ □

Dasi

Dasi kommer från Tjetjenien. Hans pappa är soldat och heter Astor. Astor gav sig ut i kriget och Dasi har aldrig sett sin far efter det. Dasi har berättat för mig att han flydde från Tjetjenien med sin mamma. När han kom hit sa regeringen att de skulle åka tillbaka, men regeringen ändrade sig. Dasi fick börja på min skola och vi blev bästisar.

Dasi retades för sitt namn och för sin mörka hudfärg. De kallade honom för ”dasset”. De slog honom och jag sprang till fröken och till rektorn, men dom sa bara:

– Säg åt dom att sluta reta Dasi, då.

Jag blev ledsen, för dom var så dumma mot Dasi.

Dasis mamma anmälde till polisen, som kom till skolgården, men just då slog inte gänget honom. Regeringen fick höra det här och ett statsråd kom hit, i hemlighet. Hon såg alltihopa och ansåg att något måste göras. Gänget som mobbade Dasi togs till polisstationen och fick betala skadestånd till Dasi

Sedan har Dasi aldrig mer blivit mobbad, för det är att gå för långt om man behöver betala skadestånd.

Patrik, 11 år

Barnets rätt att få vara sig själv

Av Sven G. Hartman

Det är så gulligt med små barn. Man blir lätt så gripen av barns intagande formuleringar och av deras kantiga bokstäver, att man bara ser formen och inte innehållet i det de har att säga. Det är lätt att vi blir så bedårade av ungarnas barnsliga brist på beräkning att vårt eget känslösvall dränker de budskap som barnen vill ge oss.

”Barn har något särskilt som vuxna saknar”. Så sa en gång en 12-årig flicka till mig i en intervju. Från sin plats i livsloppet kunde hon blicka tillbaka på sin barndom; hon hade börjat bekanta sig med ungdomskulturen och hon kände väl till hur vuxna kunde vara. Och nu kunde hon sammanfatta sina erfarenheter: Det finns något som de vuxna inte längre har kvar, något som de har förlorat. Orden stämde väl överens med mina upplevelser från många års barnstudier, men jag hade inte själv kunnat formulera det så klart.

I själva verket är den här flickans iakttagelse en spegelvändning av ett antagande som legat till grund för merparten av mer än hundra års barnforskning. Där är det motsatsen som har gällt. Barndomens främsta egenskap har ansetts vara att människan då *saknar* de egenskaper hon senare har som vuxen. Barndomen har betraktats som ett långsamt övergående bristillstånd. Barnen har beskrivits i komparativa termer, de har bedömts efter skalor med vuxna som måttstock. Man har tagit fasta på vad barn inte (ännu) klarar av att göra, mer sällan har man sett till deras häpnadsväckande förmåga att klara av livet utifrån sina förutsättningar, att ständigt förkovra sig och möta de utmaningar som växandet ställer dem inför.

Den amerikanske utbildningsfilosofen John Dewey kritiserade detta synsätt. Barnens omognad borde i stället förstås som en tillgång, som en kraft, en förmåga att växa - *power to grow*. Växandet är inte något som sker med barnen, det är något som de själva gör med sig.

Därför bör vi undvika att beskriva dem som växer som outvecklade, och dem som slutat växa eller rent av stagnerat som normen för barnens mognadsprocess. Barndomen kännetecknas främst av beroende och formbarhet, menar Dewey, men också dessa egenskaper rymmer i sig en märklig kraft.

Ser vi närmare på barns beroende av omvärlden så finner vi inte bara hjälplöshet och oförmåga, utan också stor kompetens att upprätta relationer och kontakt med andra. Formbarheten rymmer framför allt förmågan att lära av erfarenheter och att därigenom utveckla en beredskap att möta nya situationer. Detta sker med stor flexibilitet och med utvecklande av en rikt varierad repertoar av sociala och kognitiva förmågor.

Principen om barnets bästa måste på barnforskningens område bland annat gälla detta: Att försöka få syn på det som barnen har, även om det är något som vi vuxna saknar. Jag ska nu diskutera några aspekter av denna uppgift.

Krav på sanning

Det finns en inbyggd hederskodex i forskarsamhället. Den innebär bland annat att man ska verka i sanningens tjänst; att ständigt söka ny kunskap och att fördjupa den som redan finns, att alla slutsatser ska vara väl underbyggda, att kritiskt granska egna och andras data, att inte slarva med uppgifter, att inget dölja eller förtiga och att inte tillmäta saker olika vikt allteftersom det passar.

Att arbeta med en sådan inställning är kanske det viktigaste stödet som vetenskapen kan ge till principen om barnets bästa. Barns rätt till respekt kräver att kunskapsbildningen sker med samma allvar och noggrannhet inom barn- och ungdomsforskning som inom andra mer gynnade forskningsdiscipliner.

Dessvärre har det inte varit ovanligt att vetenskapen brustit i detta avseende, just när det gäller barnen. Utan att kritiskt ha granskat riktigheten har vetenskapsmän givit stöd åt fördomar. Exempel på sådana forskarrön är att spåda barn kan inte känna smärta, att små barn inte kan känna sorg efter separationer, att barn inte har något att tillföra i frågor som gäller deras eget bästa eller att unga människor inte är vittnesgilla. Sådana föreställningar sanktionerades av män i vita rockar. Andra barnforskare har senare kunnat visa på motsatsen.

All barn- och ungdomsforskning lyder under allmänt vedertagna forskningsetiska krav. Men jag menar att Barnkonventionen också ställer barnforskningen inför specifika krav som gäller valet av

forskningsperspektiv och förhållningssätt till de barn som studeras. Det räcker inte för barnforskaren att leva upp till vetenskapsvärdens hederskodex. Det gäller också att driva principen om den svagares rätt att bli hörd och synas. Man kan säga att Barnkonventionen utmanar forskare att lämna sin forsknings bakom en distanserad och passiv forskningsuppfattning. Jag tror att en sådan positionsförändring skulle göra det lättare att få syn på det speciella som barn har men som de vuxna saknar.

Utvecklingsperspektivet och jakten på symtom

Barnpsykologin har i likhet med många andra forskningsområden hämtat tänkesätt från biologin. Det är inte en slump att Charles Darwin också intresserade sig för utvecklingspsykologi; arternas uppkomst och barnpsykologin sågs länge som två sidor av samma sak. Utvecklingsbegreppet har alltid varit centralt inom barnforskningen. Sak samma gäller för övrigt om andra stora områden inom samhällsvetenskaperna, till exempel antropologi, etnologi och ekonomi. Mycket värdefullt vetande har bildats inom ramen för detta forskningsperspektiv, men det har också fört med sig en del problem.

Utvecklingsbegreppet tycks medföra ett sätt att tänka, som i sin förlängning rymmer värderingar av människor och människors angelägenheter. Dessa värderingar har sällan diskuterats, eftersom de endast indirekt framträder ur forskningsperspektivet. Det krävs kritisk eftertanke om man ska upptäcka dem.

Barnens bästa

Jag tycker att barn ska få mat och vatten. Därför att dom inte ska svälta ihjäl.

Jag tycker att barn ska få åka till ett land där det inte är krig. Därför att dom inte ska bli dödade.

Jag tycker att barn ska ha någon som bryr sig om dom. Därför att dom inte ska bli gatubarn.

Paolo, 10 år

Barnets bästa!

Barn ska ha mat i Somalia. Därför att dom har inte så mycket mat där. Det är viktigt för barnen att få mat. Annars så växer barnen inte. Varje morgon säljer mammorna barnen till fabriker. Där sitter barnen och väver mattor. Barnen får en krona per dag.

Jag gillar att spela fotboll. För att många får inte spela fotboll. En gång hände det mig att jag inte fick vara med och spela fotboll med de andra.

Då sa jag:

– Alla ska få vara med. Du säger bara till dina kompisar att dom får vara med.

– Okey, sa pojken då. Du får väl vara med.

Robin, 9 år

Ett utvecklingsperspektiv brukar bygga på antaganden om att utveckling normalt sett bara kan ske i en riktning, att utvecklingsstadier alltid avlöser varandra i samma följd och att ett senare stadium alltid är mer utvecklat, och därför bättre, än ett tidigare. Hur man tänker sig drivkraften bakom ett utvecklingsförlopp och hur olika utvecklingsskeden gestaltar sig och förhåller sig till varandra varierar mellan olika teorier, men i allmänhet leder utvecklingsperspektivet till uppfattningen att ett mer utvecklat fenomen (ett samhälle, en teknologi, ett sätt att tänka, ett sätt att röra sig) är bättre och mer eftersträvanvärt än ett mindre utvecklat. Utvecklingsperspektivet tycks medföra en oreflekterad utvecklingsoptimism; *bättre och bättre dag för dag*.

Vad har detta inneburit för sättet att betrakta barnen? Det finns skäl att påminna om att utvecklingsbegreppets tillämpning inom antropologin en gång i tiden användes för att legitimera koloniala övergrepp på så kallade outvecklade kulturer runt om i världen. Inom den tidiga barnforskningen har denna tankefigur tillämpats så att man tyckte sig kunna se hur barnen i sin utveckling återupprepar samma utvecklingsstadier som olika kulturer har genomgått. Infödingar var alltså som barn, och barn som infödingar, och därför behövde man inte respektera någondera.

Det har funnits en annan liknande tanke inom utvecklingsperspektivet som går ut på att barnen när de är små helt präglas av det naturgivna, det som finns i deras gener. Först som vuxen blir människan fullt ut en kulturvarelse. Utrymmet för personlig profilering och individuella vägval ansågs vara starkt begränsat under barnaåren. Barnen är enligt detta synsätt bara halvfärdiga människor, men de har möjligheten att bli riktigt mänskliga, när de väl blivit tillräckligt stora. Barn sågs som naturvarelser i inskränkt bemärkelse, först som stora kunde de bli kulturvarelser. I detta synsätt fanns värderingen att det naturgivna var något som skulle övervinnas, lämnas eller möjligen förädlas. Det av kulturen förmade stod för det värdefulla hos människan.

I förlängningen av utvecklingsperspektivet har också funnits föreställningen att allt hos barn, som inte kan ledas tillbaka till det genetiskt givna, är oäkta och onaturligt. Barn ska få vara barn, har man sagt, och bör så långt möjligt förskonas från påverkan. Denna tanke har ibland förenats med romantiska idéer om barndomen som ett paradisiskt tillstånd som de vuxna tvingats lämna. Därför skyddar vi med alla till buds stående medel barnen från att äta av kunskapens träd, samtidigt som vi jagar alla de ormar som försöker nästla sig in från alla håll. Sådana föreställningar svarar mer mot de vuxnas behov av förljugenhet än mot barnens behov av stöd i sitt växande.

Tendensen att ständigt jämföra de som är små med de som är stora har lett till att man ofta bara tagit fasta på skillnaderna mellan åldersgrupper. Tillkomsten av Barnkonventionen skulle kanske kunna uppfattas som ytterligare en betoning av hur annorlunda barnen är; som ett främmande folk mitt bland oss andra normala människor. Man bör då komma ihåg att Barnkonventionen i huvudsak är en tillämpning av de mänskliga rättigheterna. Det Barnkonventionen framför allt kan lära oss är alltså att barn också är människor. Med ett sådant perspektiv ser man lättare att likheterna åldersgrupper emellan är större än olikheterna.

Nu går det inte att komma ifrån att utvecklingsperspektivet också har givit mycket värdefull kunskap om barn. Det är svårt att förstå barn, om man inte tar hänsyn till att de inte har de vuxnas fysiska och psykiska förutsättningar i en rad olika avseenden, men det är ett inskränkt perspektiv som också kan hindra oss att se barn som personer och som fullvärdiga medlemmar i den mänskliga gemenskapen. De barnstudier som genomförs med sikte på att beskriva barns utveckling har oftast tagit fasta på barns uttryck som indikatorer på utvecklingsstadier eller som symptom på ett eller annat psykiskt tillstånd. Mer sällan har man tagit barns uttryck som tecken på att de har något att

säga oss. *Vi tycks behöva lära oss att barns tankar inte bara har en (ålderstypisk) form, utan också ett innehåll.* Annars riskerar utvecklingsstudier att ytterligare osynliggöra barnen i vårt samhälle där avståndet redan är så stort mellan generationerna. Då är det risk att de förblir ett främmande folk och att de vuxna förblir främmande för sin egen barndom och barnlighet.

Utvecklingsperspektivet och jakten på symtom har skymt förhållandet att barnen också från sina naturgivna förutsättningar kan utveckla egna kulturformer och finna egna uttryck som har en anmärkningsvärd kvalitet och originalitet. Barnen har något att påstå, de har något eget att komma med, det gäller bara att lyssna och se efter. Frågan varför vi vuxna haft svårt att inse att så är fallet, beror kanske på att vi låtit dessa sidor hos oss själva falla i glömska.

Utvecklingsbegreppet har innebörder som lätt leder till ett asymmetriskt förhållande mellan barn och vuxna (och kanske också mellan medelålders och gamla). Det är – vi här uppe och dom där nere. Och det råder inget tvivel om vilka som lever på vilkas villkor.

Inte ens Barnkonventionen går helt fri från detta synsätt. Hur ska man annars tolka Artikel 12, där det står att ”Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad”. När är man i stånd att bilda egna åsikter? Därmed råder det delade meningar i olika samhällen och även mellan olika barnexperter. Vad värre är är att konventionstexten relaterar vikten att lyssna till barnen till deras utvecklingsnivå. Yttrandefriheten skulle alltså kunna mätas med mognadsmått, ungefär som storleken på kläder och skor.

Får vi inte en bra barndom förstör vi framtiden

Alla barn ska ha rätt till en bra barndom och får vi inte det kan det förstöra vår framtid. Kärlek är något som vi gärna tar emot. Vi vill bli rätt behandlade av de vuxna, och också ha glädje av dem. Vi vill känna oss trygga av att ha dem i närheten. Även när vi är stora kan vi må bra av att bli omtyckta av någon vuxen eller äldre.

Charlotte, 9 år

Ändå har det i alla tider funnits åskådningar som försökt lära oss motsatsen. Den österländska visheten har alltid förordat ett ömsint och hänsynsfullt förhållningssätt mot de små. Själavandringläran har lett till föreställningen att den själ som tagit sin boning i det lilla livet lätt tröttnar och ger sig av igen om den inte får ett kärleksfullt bemötande. Jesus försökte lära sina lärjungar att de skulle omvända sig och bli som barn. Upplysningstidens humanism upptäckte barndomen och gav oss uppmaningen: ”Människor, var mänskliga! ... gentemot alla stånd, alla levnadsåldrar....Älska barndomen, gynna dess lekar, dess nöjen, dess älskvärda instinkt!” Den polske läkaren och pedagogen Janusz Korczak (mer om honom senare) arbetade i humanistisk anda med studier av barns utveckling. Han skrev så här:

Ni säger:

Det är tröttsamt att umgås med barn.

Det är riktigt.

Ni tillägger:

Därför att man måste sänka sig till deras nivå, böja sig, kröka på ryggen, göra sig liten.

Men där tar ni fel.

Det är inte det, som är det mest tröttsamma. Det är snarare det faktum att man måste höja sig, så att man når upp till deras känslor.

Sträcka på sig, göra sig längre, ställa sig på tå.

För att inte såra dem.

Antropologin har numera visat att så kallade primitiva kulturer är mycket mer avancerade än vad man tidigare kunde föreställa sig, inte minst när det gäller förmågan att anpassa sitt liv till miljön. En liknande tendens kan man märka inom modern barnforskning. En del forskare har lärt sig att se stora kompetenser också hos små barn. Den gör som Korczak; de ser och häpnar.

Barnets bästa omsatt i handling

En etisk princip, som den om barnets bästa, förutsätter att den kan omsättas i handling. Vi har sett exempel på hur samhället med hänvisning till tvingande omständigheter funnit sig nödsakat att bryta mot de höga principer som hyllats i andra sammanhang. Därigenom visar makten i handling vilka principer som faktiskt gäller.

Jag vill inte diskutera flyktingpolitik, socialtjänst och ungdomsvård, eller det ekonomiska underlaget för arbetet på dessa samhälls-

sektorer. Detta vet jag inget om. I stället vill jag diskutera vuxenvärldens förhållningssätt till barn och unga i mer allmänna ordalag.

En tvångsavvisning, en vårdnadstvist, en bidragsprövning, ett kvartsamtal kan genomföras på olika sätt, även när de yttre villkoren är besvärliga. *Principen om barnets bästa borde kunna innebära att också handlingar som går emot barnets intressen kan genomföras på ett anständigt sätt, utan att skrämma och såra.*

Samhällets representanter är i sådana här fall också representanter för vuxenvärlden gentemot barnen. Deras handlande måste då genomsyras av ett lyssnande och inkännande förhållningssätt; ett sådant förhållningssätt är den erfarna moraliskt skyldig att visa gentemot den oerfarne, den starkare mot den svagare.

I detta avseende skulle vuxna kunna lära sig mycket av barn. Det är en vanlig erfarenhet hos dem som arbetar med unga människor, att barnens lojalitet med sina vuxna är större än de vuxnas lojalitet gentemot sina barn.

Jag har svårt att hitta ord för att beskriva det förhållningssätt som jag här efterlyser. Kanske skulle man kunna kalla det för ett *tillmötesgående förhållningssätt* eller en tillmötesgående pedagogik. Den förutsätter att man har goda kunskaper om barn, i synnerhet om just de barn som man möter i arbetet. Den kräver att man respekterar barnen som personer och inte skadar deras värdighet. Den kräver förmåga att lyssna på röster nerifrån, inte bara till dem som kommer ovanifrån. Kanske förutsätter ett sådant förhållningssätt också att man själv minns hur det var att vara liten och rädd.

Jag tror också att det vore en hjälp för många om man hade en yrkesetisk kod till stöd när man som samhällets och vuxenvärldens representant arbetar med barn i utsatta lägen. Det borde också föras en medveten etisk debatt på området.

Barnets bästa är en nalle

Ett barn ska ha en nalle. För den hjälper mot räddhet. Ett barn ska få mat varje dag. Annars svälter han eller hon ihjäl. Ett barn behöver en säng. För annars får man inte mycket sömn. Barn måste ha ett hem att bo i.

Caroline, 10 år

Principen om barnets bästa riktar också en uppmaning till barnforskningen att pröva sina förhållningssätt. I forskningen kan detta ta sig en rad olika uttryck. Givetvis gäller gängse forskningsetiska riktlinjer som till exempel principen om frivillighet och självbestämmande för de medverkande och konfidentiell behandling av forskningsmaterial och skyddandet av deltagarnas integritet och anonymitet. Men det gäller också själva förhållningssättet till de barn som berörs av forskning.

Det gäller inte bara att tillämpa olika forskningsperspektiv *på* barn i olika avseenden. Det gäller också att belysa barnens egna perspektiv på verkligheten så att vi också forskar *med* barnen. Forskare säger ofta att de måste titta närmare *på* det ena eller andra som gäller barn. Jag tror att mycket värdefull kunskap kunde vinnas om man också såg på världen *tillsammans med* barn. De som arbetar med barn som forskare eller pedagoger skulle i Barnkonventionens anda mycket väl kunna ta som sin uppgift att för omvärlden presentera barns sätt att se och uppleva denna värld.

Tänk så bra vi har det!

Jag tycker att det är synd om de barn som bor på gatan. Jag önskar att jag kunde göra något åt det. Tänk så bra vi har det jämfört med dom. Vi har ett hus att bo i, mat så vi klarar oss, en mamma och en pappa som kan hålla om oss när vi är rädda. Medan de kanske inte har några föräldrar som håller om dem, ingen mat för dagen.

Här i Sverige brukar vi säga till varann: Så orättvist att du har en nalle! En sådan vill jag också ha!

Men barnen på gatan säger: Så orättvist att du bor i hus och inte jag.

Stephanie, 9 år

Barn reflekterar över sina liv. De strävar efter att vidga sin horisont och att göra sin tillvaro begriplig. Spädbarnet lyfter sitt tunga huvud för att få syn på världen. Med språkets hjälp försöker barnet sedan att få grepp om tillvaron. Vi kan bevittna ett möte mellan världar, mellan barnets inre världsbild och omvärlden. Barns eget sätt att se på tillvaron är fortfarande ett i stora delar okänt fält. Deras livssituation och deras sätt att förhålla sig till den utgör ett eget universum av imponerande dimensioner. Man kan se det som en särskild barn- och ungdomskultur, som förtjänar ett eget studium, utifrån sina egna förutsättningar, utan att filtreras genom den etablerade forskningens distanserade teorier.

Forskningsmetodiskt kan detta ske på olika sätt, framför allt genom att man använder barn som medagerande informanter och inte bara som studieobjekt. Forskaren ska inte bara spana efter symptom och indikatorer i barnens olika uttryck, utan mer ta fasta på vad de har att säga. Forskaren skulle i sin resultatredovisning sträva efter att låta barnen framträda i helfigur, inte sönderstrimlade som i en börsrapport. Då skulle innehållet i det barn tänker bli minst lika viktigt som formen. Så är det i allmänhet inte i barnforskningen. Det har nog i sin tur bidragit till att så många förväxlar barns *förmåga* att uppleva, känna och reflektera med deras *färdigheter att uttrycka* upplevelser, känslor och reflektioner.

Motivet för ett sådant förhållningssätt till barn i forskningssammanhang är inte så mycket att barn är annorlunda, utan att de är människor. Detta förhållningssätt ansluter till en humanistisk tradition där vördnaden för människans väsen förenas med ivriga studier av hennes naturgivna och förvärvade egenskaper. En varsam och seriös barnforskning för oss i kontakt med en av de mer repektgivande variationsformer som det mänskliga kan ikläda sig. Kanske är det rent av så, att barnen har kvar mer av sin mänsklighet än vi vuxna och att detta gör det särskilt angeläget med barnstudier.

Jag hatar bananer

När jag var på dagis skulle vi äta frukt efter maten. Tyvärr var det ofta banan. Jag satt bara där och tittade på bananen och fröknarna stod och tittade på och jag var tvungen att äta upp den. Sen blev jag spyfärdig och ...JAG HATAR BANANER!!!!

Mattias, 9 år

Det som jag här efterlyser kan tyckas vara något sentimentalt. Det är ju så gulligt med små barn. Man blir lätt så gripen av barnens intagande formuleringar och av deras kantiga bokstäver, att man bara ser formen och inte innehållet i det de har att säga. Det är lätt hänt att vi blir så bedårade av ungarnas barnsliga brist på beräkning att vårt eget känslösvall dränker de budskap som barnen vill ge oss. Vi missar innehållet för att vi blir så förtjusta över den barnsliga formen. Men ett barnnära förhållningssätt har ingenting med sentimentalitet att göra. Hos barn finns också motbjudande och skrämmande sidor som överallt i vår tillvaro. Kanske är det först när vi verkligen ser alla barnets kompetenser och tillkortakommanden, ljusa och mörka sidor, som vi erkänner att de verkligen är våra medmänniskor.

Barnperspektiv i samhällsdebatten

Ibland tycker man sig se mönster i historien. En egenhet som framträder när man försöker få ett fågelperspektiv på samhällsutvecklingen är att intresset för barnens situation i samhället och för barnomsorg och skola tycks öka i kristider. Åren före och efter första världskriget gick flera stora reformpedagogiska strömningar över världen. Efter andra världskriget genomgick skolväsendet en omvälvande omläggning i flertalet västländer, allt för barnens och samhällets bästa. Jag tror att denna tendens åtminstone delvis hänger samman med insikten om att det alltid är barn och andra varmlösa som får det svårast under kristider och att barnen är bärare av morgondagens samhälle

Barnen utgör en stor grupp i samhället. Mer än hälften av jordens befolkning är barn. Insikten om detta tycks variera med tidsandan. De senaste tio åren har både den svenska skolan och det svenska välfärdssystemet förändrats på ett genomgripande sätt. Jag har en bestämd uppfattning att principen om barnets bästa inte har varit vägledande för denna utveckling. Det märks genom att barn och unga i så stor utsträckning har saknats i de texter och de överväganden som legat bakom reformerna.

Jag tror för övrigt att det finns åtskilligt i vår kultur, som bidrar till att ytterligare försvåra kommunikationen över åldersgränserna. Ta till exempel detta med att berätta historier om barn. Skrattaren står i allmänhet på den vuxnes sida. Det är det barnsliga som förlöjligas. Det finns TV-program som satt detta i system. Barn är bildmässiga och söta. Deras yttranden lyfts ut ur sina sammanhang och blir då

oemotståndligt komiska. Och de vuxnas skratt ger uttryck för en grumlig blandning av förtjusning och förakt. Det är som om vuxenvärlden behövde skapa distans till barnen, till det barn talar om och till den egna barndomen. Detta stärker på inte sätt barnens ställning, det visar inte ett lyssnande förhållningssätt och det kan inte vara förenligt med principen om barnets bästa

I vårt land föregicks tidigare beslut i stora samhällsfrågor av grundliga forskningsprojekt där konsekvenser och förutsättning analyserades utifrån olika samhällsgruppers situation, inte minst barns och ungdomars. Först därefter fattades beslut. Så tycks inte längre vara fallet. Nu är det bråttom. Nu är det visionärernas tidsålder; så kallade visioner om än det ena, än det andra, är viktigare än kritisk blick och välgrundat vetande.

För tio år sedan startade en ny lärarutbildning för grundskolan. Den nya uppläggningsen innebar att de studerande fick en längre utbildning, men väsentligt mycket kortare studietid för sociala och barnnära kunskapsområden. I dag rapporteras stora problem i skolorna på just det mentalhygieniska och sociala området.

Jag tycker att man kan ta barnkonventionens princip om barnets bästa som en uppmaning till myndigheter att regelmässigt utreda vilka konsekvenser som samhällsförändringar får för barnen, och särskilt då barn från utsatta grupper. I dag saknas alltför ofta ett barnperspektiv i samhällsdebatten. Möjligen är det en alltför lättköpt poäng att påpeka att det märkts i debatten att barn inte har rösträtt och inte heller någon nämnvärd köpkraft. Den Barnkonvention som våra politiska representanter undertecknat skulle förhoppningsvis uppmana politiker och andra ansvariga att bättre bevaka barnens intressen, *just för att* de saknar röstkort, körkort och plastkort.

Barnets rätt till respekt

Den nu gällande Barnkonventionen är inte det första försöket att slå fast barnets rättigheter. 1924 utformades en Genève-deklaration om barnets rättigheter. Det skedde inom ramen för Nationernas Förbund. Vi vet vad som sedan följde under 30- och 40-talen. Stora internationella kriser utplånade Nationerna Förbund – och alla högtidliga deklarationer. Då som nu, var det barn som led svårast av förtrycket, kriget och svälten. En av dem som deltog i det offentliga samtalet om 1924 års Genève-deklaration var den polske författaren, barnläkaren och pedagogen *Janusz Korczak*. För eftervärlden har han blivit mest känd för det sätt på vilket han valde att sluta sitt liv. Inflytelsesrika

män ville ge honom fri lejd ut ur Warszawas judiska getto. Han avböjde. Han stannade tillsammans med sin personal hos de över tvåhundra barnhemsbarn de hade ansvaret för. De följdes åt in i förintelsen i Treblinkas gaskamrar. De av hans medarbetare som överlevde betonade att Korczaks liv och arbete för barn och unga betydde mer än hans martyrdöd.

Korczak skrev så här i sitt pedagogiska huvudarbete *Hur man älskar ett barn*:

Jag efterlyser ett Magna Carta för barnens rättigheter. Jag har kommit fram till tre grundläggande rättigheter, men de skulle kunna vara flera.

- 1. Barnets rätt till sin död.*
- 2. Barnets rätt till den dag som i dag är.*
- 3. Barnets rätt till att vara den han eller hon är.*

Med dessa tillspetsade formuleringar angrep Korczak tre grundläggande misstag i sin samtids förhållningssätt till barn. För det första, överbeskydd och förbud som avskärmar barnet från livet och lätt kväver dess livslust och växtkraft. För barnets bästa måste man ge barnet frihet att leva, trots att ett levande liv kan vara livsfarligt.

För det andra, tendensen att nonchalera barnens nu och i dag, för att i stället inrikta allt intresse på deras framtid som vuxna. Detta är att förvandla barn från växande människor till investeringsobjekt, till brickor i framtida marknadsprojekt. Principen om barnets bästa kräver att vi ser bort från lockande marknadsandelar och öppnar ögonen för barnen som våra medmänniskor.

Det bästa för barn

För barnets bästa ska föräldrar inte slåss för då mår barnet inte bra. Barnet måste ha kärlek. Barn måste ha mat för de kan bara leva i två veckor utan mat. Barn måste ha ett bo för de kan inte leva ute. Barn måste ha kläder så de inte fryser.

Kim, 9 år

För det tredje, tendensen att pressa barn med överkrav, att snabba på deras mödosamma arbete med att växa och mogna. Det är att förmena barnen rätten att vara sig själva för att i stället göra dem till vuxna miniatyrer. Principen om barnets bästa vill låta barn vara barn och ge dem möjlighet att utveckla det som barn har, men som många vuxna saknar.

Janusz Korczak hör också till dem som på allvar reflekterade över den människosyn som vi tillämpar på dom som är små. Han skrev mycket om barn och för barn. Ett av hans viktigaste bidrag är en liten skrift med rubriken *Barnets rätt till respekt*. Det är ett manifest som kom till i samband med att han föreläste i barnpedagogik i Warszawa. Hans budskap var att det inte räcker med att vi lär känna barnet genom vetenskap och forskning. Vi måste också lära oss att erkänna barnen som varelser med egenvärde, som medmänniskor.

Därför kräver han respekt också för barnens okunnighet, en okunnighet som bottnar i att barn inte har lika lång livserfarenhet som vuxna. Han kräver respekt för arbetet och idogheten bakom barns växande kunskap, men också för deras tårar och misslyckanden. Han visar vördnad inför mysteriet och svängningarna i växandets möda. Han vill skydda barnets ägodelar, tillgångar och intressen. Framförallt kräver han respekt för det som är barnets nu. Hur ska de annars klara av morgondagen om vi inte unnar dem ett medvetet ansvarsfullt liv i dag.

Korczaks pedagogik präglas av ett tillmötesgående förhållningssätt och bygger på tre fundament. Den *praktiska kunskapen*, som han förvärvade genom att leva och arbeta tillsammans med barn i de barnhem han förestod. Hans praktik var vid och omfattande både när han verkade som läkare, pedagog och skribent. *Vetenskapen* växte snabbt också på Korczaks tid. Själv bedrev han forskning inom såväl barnmedicin, pedagogik och socialpedagogik. En humanistisk övertygelse, *en värdegrund*, som genomsyrade hans arbete.

Det är på den sistnämnda punkten som han gjort sin mest bestående insats och det är på det området som han enligt uppgift ska ha inspirerat arbetet med våra dagars Barnkonvention.

Det räcker inte för pedagogen att veta mycket, eller att utveckla ett gott pedagogiskt handlag. De som arbetar med barn måste också ha något att tro på, något som driver dem i deras gärning. Korczak försökte formulera en sådan grundsyn. Barnkonventionen kan kanske också beskrivas som ett sådant försök, fast på en mer formell politisk nivå.

Korczak upplevde själv flera krig under sin drygt sextioåriga levnad. De flesta av dem som läkare. Man kan fråga sig vad en över-

tygelse med humanistiska förtecken kan ge för stöd inför sådana erfarenheter.

För Korczak tycks det ha inneburit att han i ännu högre grad höll fast vid sin humanistiska grundsyn. Han såg barnen som vägen till en bättre värld. Fred och frihet, utveckling och framtid beror på hur vi förhåller oss till barnen. Ge barnen en dräglig tillvaro, behandla dem som människor, då ökar deras möjligheter att bygga en bättre framtid. – Detta är att se barnen som framtidssubjekt, och inte som investeringsobjekt. Detta är att ställa sig solidarisk med det goda mot det onda. Det är att hävda den svagares rätt mot den starkares. Det är att tända ljus i mörker.

Kanske kan man se Korczaks liv som en tillämpning av principen om barnets bästa. Under alla omständigheter var det ett sätt att erkänna att barn har något speciellt som vuxna saknar.

Litteratur

- Dewey, J. *Democracy and Education*. New York: The Free Press. 1916/1964.
Hartman, S. G. *Barns tankar om livet*. Stockholm: Natur och Kultur. 1986.
Hartman, S. G. Barnets rätt och barnets tankevärld. Anförande vid ett riksmöte med anledning av lanseringen av Barnkonventionen. Ingår i *Barns livsfrågor som pedagogisk arena. LiU-PEK-AR-34*. Universitetet i Linköping. 1992.
Korczak, J. *Barnets rätt till respekt*. Stockholm: Natur och Kultur. 1988.
Korczak J. *Hur man älskar ett barn*. Stockholm: HLS-förlag. 1992.

Min tid på dagis

Jag gick på ett dagis med tre avdelningar. Min avdelning hette Jordgubben. På mitt dagis var det jätteroligt, snälla fröknar och bra kompisar. På dagis hade vi ett tält som vi brukade leka i. Vi brukade vara några flickor som lekte där inne. När killarna inte hade något att göra kom dom och rev tältet. Då började vi jaga dom.

Vi hade mysstund efter lunch. Då läste fröken en bok för oss. Vi låg på madrasser. Efter mysstunden skulle vi ställa undan madrasserna (det var ett skåp utan dörr så var det skivor i med ett smalt mellanrum så att bara madrasserna fick plats). När vi lekte kurragömma brukade vi gömma oss där. Men när killarna kom och hittade oss stängde dom in oss i skåpet och började killa oss.

Anna, 3:e klass

Dikt om barnets bästa

Även om du är munk, katolik eller gillar punk
eller kanske du är tysk, arab eller rysk så måste
du få ha vänner i alla olika länder.

Respekterad måste man va annars mår ingen bra.
Man måste få äta sig mätt, det är ju normalt, lätt
som en plätt.

Bara pengar saknas...

Alla måste vi hjälpa, så ingen behöver svälta.

Alla ska få ha det bra, så ska det va'

Ellen, 11 år

”Det enda jag har kvar från dagis är mina pärlplattor”

Av Anders, 13 år

Jag heter Anders och är 13 år. Jag har gått i skolan i över sex år och det är tråkigt. Hemma brukar jag spela TV-spel, bygga lego, göra läxor eller bara slappa på sängen med nåt att läsa och det brukar bli serier.

När jag var elva månader hade inte mamma och pappa tid att ta hand mig eftersom de måste jobba också. När jag började på dagis kunde jag inte prata och jag grät när mamma lämnade mig. Men Rita trösta mig. Hon var dagisfröken och det var hon under hela den tid som jag gick där, i sex år. På dagis fick jag vänner och teknikintresse. Med tiden blev jag större och bättre på en massa saker. Jag har byggt lego sen jag var mycket liten och på dagis kan man nog säga att jag var bäst på att bygga. En annan sak som jag var bra på var att göra pärlplattor. En vacker, rolig och kreativ konst. Perfekt för mig. Min bror var inte lika bra på att göra pärlplattor men han var bra på att bygga med lego.

Dagis var en del av mitt liv och på dagis lärde jag mig en massa saker. Till exempel att gunga. Varje gång vi var ute så brukade jag sticka till gungorna. Jag hade en speciell favoritgunga. Det var den i mitten. Jag minns att på tisdagarna var det planering på förmiddagarna. Då var vi barn tvungna att vara ute även om det var 27 minusgrader, men vid lunchtid fick vi komma in igen. När jag började skolan försvann alla mina kompisar från dagistiden. Allt glömdes bort. Det enda som jag har kvar är mina pärlplattor.

Att börja skolan var som att kliva in i en ny värld. Jag hade ingen kompis med mig från dagis men snart träffade jag nya. Efter skolan gick jag till fritids som låg i skolan. På fritids var det kul. Där fanns också lego i massor och ett kuddrum. Lågstadiet gick så där... Ettan gick snabbt. Tvåan: En lååååång plåga. Trean: sådär, rätt snabbt. I fyran började jag på ett nytt fritids, som var tråkigt. Där fanns inte mycket att göra; lyssna på musik, läsa och äta äckligt bröd. De plågade mig med att servera Skogaholms delikatesslimpa till varje mellanmål, urk...! Femman var ett tråkigt läsår. Jag orkar inte skriva

---

så mycket om eländet så det får räcka med att jag lyckades plåga mig igenom det. I sexan blev jag kung i skolan. Ja, inte riktigt, jag delade det med 36 andra kompisar. Vi hade ett bandylag och jag fick äran att vara målvakt eftersom jag var så bra på det. Vårt lag var bäst. Det märktes dock inte i bandyturneringen eftersom vi åkte ut. Men det berodde på inkompetenta domare och på gympaläraren. Vi hade en lyxhall att träna i. Men den försvann snart och allt annat försvann också och jag började högstadiet.

... ..